

УДК 100.1+233

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2025-2-15>**Маді Галина Іванівна**

кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-4817-4635

ДОБРО ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ: ЗНАЧЕННЯ ПОЗИТИВНИХ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю всебічного розгляду корпусу ключових концептів людини, суспільства, соціуму і культури, об'єднувальною частиною яких є категорія «добро». Особливо значущим видається вивчення комплексної системи доброти в гуманістичному еволюціонуванні людства в контекстуальному полі, що поєднує екзистенціальну, філософську, соціологічну і культурологічну спрямованості дослідження творчої особистості та її комунікативної складової на основі діяльності в мультикультурному аспекті, що орієнтується на толерантність і доброзичливість.

Зростаючий інтерес до вивчення людини як творчої особистості привів до необхідності дослідження універсальних форм існування системи цінностей, однією з яких є концепт «добро». У цій роботі аналізуються сутнісні підстави універсального концепту добро, представлені в сучасному суспільстві, що дозволяє виявити особливості менталітету і морально-етичні установки представників різних соціокультурних спільнот.

Мета дослідження – наукове обґрунтування формування позитивних морально-етичних якостей особистості засобами соціокультурної діяльності на основі добра як універсальної категорії людського буття. **Об'єкт дослідження** – універсальний концепт «добро» в полі філософії. **Предмет дослідження** – формування позитивних морально-етичних якостей особистості на базисі універсуму «добро».

Теоретико-методологічні основи дослідження. Фундаментом дослідження є принципи діалектичної методології (принцип розвитку, принцип взаємодоповнюваності протилежностей, принцип сходження від абстрактного до конкретного, принцип всебічності розгляду предмета). Теоретично і методологічно значущими для роботи виявилися виявлені закономірності розвитку систем, засновані на системному методі та історико-філософському та соціокультурному підходах.

Результати дослідження. Історія розвитку філософської думки людства демонструє, як поняття добра послідовно проходило через метафізику, теологію, моральну автономію і екзистенційну сутність. У всіх концепціях добро невіддільне від суб'єкта – від його волі, знання, свободи, вибору. Добро передбачається як результат внутрішнього зусилля, морального акту, інтенціонального відгуку. Це робить добро антропоцентричною категорією, заснованою на життєзабезпеченні людини, необхідності її існування як біосоціокультурного виду.

У логіці сучасного життя, що спирається на цінності мультикультуралізму і толерантності, добро може реалізовуватися тільки творчою особистістю, що орієнтується на ідеали гуманізму.

Добро в сучасному системному філософському знанні може бути переосмислено як результат діяльності. Це відкриває шлях до нового світосприйняття, де моральність визначається порядком розвитку суспільства і зумовлена в якості категоричного імперативу необхідного для функціонування Ното *Moralis* і продовження існування людства як виду.

Ключові слова: добро, доброта, доброзвичайність, людина, творча особистість, цінності, система цінностей, гуманізм, мораль, соціокультурне, мультикультуралізм, толерантність.

Вступ. Категорія добра є аксіологічної універсалією. За допомогою терміну «добро» позначається сукупність позитивно оцінюваних явищ при допущенні, що така оцінка носить не суб'єктивний і відносний, а об'єктивний і універсальний характер. Існує стійка тенденція розглядати поняття добра як показник на логічні межі моралі. Остання часто визначається саме як сукупність уявлень про добро і зло. В даній роботі використовується лише одне значення – категорія «добро», що фіксує в своєму абсолюті параметри досконалої якості, поведінки і досконалого характеру людини переважно по відношенню до взаємодії з іншими людьми.

Моральна свідомість оперує поняттям добра тільки на високих рівнях саморефлексії на стратегічному розумінні терміну в рамках філософії, оскільки широке значення категорії «добро» виходить далеко за межі моралі. Воно має на увазі реалізацію всього ряду позитивних цінностей, що орієнтують людину в світі. Добро в широкому сенсі поєднує в собі втілення в людському існуванні моральної досконалості, краси, істинного знання про природу, людину і суспільство. Саме добро як універсальна категорія філософії і людства сприяє різноманіттю нашого існування, орієнтуючи людину на усвідомлення цінності неповторності та унікальності кожної людської особистості.

Метою даного дослідження є наукове обґрунтування формування позитивних морально-етичних якостей особистості засобами соціокультурної діяльності на основі добра як універсальної категорії людського буття.

Завдання, що вирішуються в ході дослідження:

1. Проаналізувати категорію «добро» з точки зору її універсальності. Виявити понятійну, образну і ціннісну складові концепту «добро».
2. На основі історико-філософського аналізу особливостей розуміння добра визначити сутність і виявити специфіку формування морально-етичних якостей особистості засобами соціокультурної діяльності.
3. Обґрунтувати значимість доброти як якості, що сприяє розвиток Homo Moralis.
4. Враховуючи стратегічну мету формування Homo Moralis, висвітлити значення позитивних морально-етичних якостей.

Об'єктом дослідження є універсальний концепт «добро» в полі філософії. **Предметом дослідження** уявляємо формування позитивних морально-етичних якостей особистості на базисі універсуму «добро».

Теоретико-методологічні основи дослідження. Оскільки проблема добра проявляється на всіх рівнях морально-етичної проблематики історії людства, відзначимо, що сучасне розуміння, з нашої точки зору, починає формуватися в роботах І. Канта. Саме тому в одному ряду можна виділити роботи А. Шопенгауера, М. Шелера, Т. Адорно та інших вчених, які розглядають значення етики і моральних абсолютів, в тому числі добра, для людства. Серед українських вчених необхідно відмітити праці Є. Борінштейна [1], А. Лазаревої, Ю. Юшкевич [2], З. Тіменик [3].

Методологічну базу дослідження склали деякі принципи діалектичної методології (принцип розвитку, принцип взаємодоповнюваності протилежностей, принцип сходження від абстрактного до конкретного, принцип всебічності розгляду предмета). Теоретично і методологічно значущими для роботи виявилися, крім цього, виявлені закономірності розвитку систем, засновані на системному методі та історико-філософському підході. Соціокультурний підхід допоміг простежити значення категорії «добро» для сучасної соціокультурної діяльності, спрямованої на розуміння позитивних морально-етичних якостей.

Результати дослідження. Проблема добра – одна з найважливіших проблем філософії, яка розглядалася протягом всієї історії людства. Вона аналізувалася різними культурами і народами світу та в різні роки інтерпретувалася по-новому, але завжди і скрізь визнавалося існування добра та його вплив на розвиток кожної людини окремо і суспільства в цілому. Ця проблема зачіпає всі сфери життєдіяльності людей: побут, взаємини, економіку, політику, літературу, мистецтво, релігію, науку...

Добро – одно з базових понять у філософії і вища цінність в людській культурі, одна з найважливіших потреб людини, відсутність якої призводить до катастрофічних наслідків як для людини, так для суспільства, що ми і спостерігаємо сьогодні під час російської агресії.

Одним з перших проблему добра торкнувся перський пророк Заратустра в VI-V ст. до н. е. Весь світ він розглядав як арена боротьби добра і зла, при цьому добро – це основа світу, а зло – перевірка на міцність і підрип основних людських цінностей.

Античні софісти (V ст. до н. е.) говорили про суб'єктивність добра і зла для кожної людини, і те, що для одних – зло, для інших може бути добром. Їх послідовники, стоїки (античні скептики, III ст. до н. е.), вважали, що добро і зло доповнюють один одного і без одного не може існувати й інше. Вони першими стали розглядати цю проблему поза конкретного часу і місця і розкрили її з точки зору майбутнього (те, що зараз здається добром, в майбутньому може трактуватися як зло).

Величезну роль у розвитку цієї проблеми зіграв давньогрецький філософ Аристотель, який створив нову науку – «етику». На його думку, людина від народження схильна і до добра, і до зла, а «переважання того чи іншого залежить від трьох причин – середовище або оточення; навчання; самовиховання» [4].

На протигау стоїкам давньогрецький філософ Сократ (V ст. до н. е.) говорив, що добро і зло абсолютно різні, і визнавав існування тільки об'єктивних моральних норм і істини. Саме в сократівській традиції ми аналізуємо категорію «добро» в даному дослідженні. Добро у Сократа раціонально і пов'язане зі знанням, а зло – ірраціонально і виходить від нестачі знань. Сократ стверджував, що розуміння того, що таке добро, а що зло, достатньо для прояву доброчесності. Аристотель же говорив, що знання про добро і зло і вміння ним користуватися – це різні речі.

Взагалі в античному світі добро розуміється як властивість, що лежить в основі всього сущого і дозволяє реалізувати людське прагнення до щастя. При цьому одні філософи пов'язують його з природними потребами людей (гедонізм), з законами природи (стоїки), інші надавали самій ідеї добра вищий онтологічний статус.

Добро є однією з основних категорій філософії, питаннями про природу, зміст і роль якої задавалися мислителі різних епох. Багатовікова історія філософії доводить, що категорія добра не може мати вичерпного визначення. В рамках морального освоєння світу добро грає таку ж роль, яку в рамках наукового пізнання грає істина, а в рамках художнього – краса. Категорія «добро» означає: 1) об'єктивну характеристику предмета, що фіксує його досконалість в поєднанні з емоційним схваленням; 2) цінність, корисність предметів для людини; 3) моральну якість людини та її вчинків. В античній філософії добро розумілося як онтологічна властивість, що лежить в основі всього сущого і дозволяє реалізувати людське прагнення до щастя. При цьому одні філософи пов'язували його з природними потребами людей (гедонізм), з законами природи (стоїки), інші надавали самій ідеї добра вищий онтологічний статус (Платон) [5].

У філософії Нового часу набуло широкого поширення раціональне розуміння доброти, що зводить її до корисності, суспільного договору. З точки зору Канта, добро є властивістю волі, але властивістю об'єктивним, що виражає її моральну, загальнозначущу природу [6]. Гегель трактує добро як єдність суб'єктивного і об'єктивного, яке досягається в розумно організованому суспільстві [7]. Діалектичний матеріалізм підкреслює соціальну обумовленість і історичну мінливість уявлень про доброту, розглядає її в співвіднесеності зі злом, включаючи їх можливі взаємопереходи один в одного. Соціально обумовлена, ситуативно детермінована відносність уявлень про доброту не виключає абсолютність її змісту як морального імперативу. У цьому сенсі добро є безумовною вимогою людяності, яка не може бути розміняна на будь-які індивідуальні та групові вигоди.

Таким чином, розгляд різних трактувань поняття «добро» і «доброта» дозволяють нам зробити наступні висновки:

Добро – в широкому сенсі слова як благо означає ціннісне уявлення, що виражає позитивне значення чого-небудь в його відношенні до якогось стандарту або сам цей стандарт. Залеж-

но від прийнятого стандарту добро в історії філософії і культури трактується як задоволення, користь, щастя, загальноприйняте, відповідне обставинам, доцільне у зіставленні з розвитком моральної свідомості та етики виробляється більш суворе поняття власне морального добра. По-перше, воно усвідомлюється як особливого роду цінність, що не стосується природних або стихійних подій і явищ. По-друге, добро має на увазі в практичному сенсі вільні і свідомо співвіднесені з вищими цінностями, в кінцевому рахунку з ідеалом, вчинки. З цим пов'язано позитивний нормативно-ціннісний зміст добра: воно полягає в подоланні відособленості, роз'єднаності і відчуження між людьми, утвердженні взаєморозуміння, моральної рівності і гуманності у відносинах між ними; воно характеризує дії людини з точки зору його духовного піднесення і моральної досконалості. Таким чином, добро зв'язується з духовним світом самої людини: як би не визначався джерело добра, воно твориться людиною як особистістю, тобто, відповідально.

Зазначимо, що добро з розвитком моральної свідомості і етики трансформується більш категоричне поняття власне морального добра. По-перше, воно усвідомлюється як особливого роду цінність, що не стосується природних або стихійних подій і явищ. По-друге, добро знаменує вільні і свідомо співвіднесені з вищими цінностями, в кінцевому рахунку з ідеалом, вчинки. З цим пов'язаний позитивний нормативно-ціннісний зміст добра: воно полягає в подоланні відособленості роз'єднаності та відчуження між людьми, утвердженні взаєморозуміння, моральної рівності та гуманності у відносинах між ними; воно характеризує дії людини з точки зору його духовного піднесення і моральної досконалості.

Таким чином, добро зв'язується з духовним світом самої людини: як би не визначалося джерело добра, воно твориться людиною як особистістю, тобто відповідально. Поняття добра, асоційоване з приватним благом, Іммануїл Кант вважає «емпіричним», а безумовне добро – «поняттям розуму» [6]. Зведення поняття добра до окремих позитивних якостей, що супроводжують події та явища, які люди сприймають як добро, Дж. Мур вважав натуралістичною помилкою [8]. Різниця між натуралістичним (в муровському розумінні цього слова) і етичним розумінням добра відповідає розрізнення добра у відносному і абсолютному сенсі.

При одному розумінні «добре» - це цінне заради чогось іншого. Тут можливі два плани розгляду цього поняття. По-перше, добро може трактуватися як характеристика, співвіднесена з якоюсь потребою або інтересом людини (родового або приватного). При цьому, однак, передбачалося, що, хоча не можна сказати, які конкретно предмети виразно хороші, можна сказати, що означає «хороше» як таке. По-друге, можливе трактування взагалі всіх уявлень, з якими прийнято асоціювати поняття «добро», як відносних і, отже, штучних і надуманих; ця точка зору була висунута софістами. Таке ж розуміння висловлював Ф. Ніцше.

Однак ми не вітаємо дану ідеологему, маючи на увазі, що **добро** являє собою універсально-основоположну моральну цінність, що є моральним ідеалом людства самим по собі. Хоча погодимося, що таке визначення залишає місце для дискусій.

Так Б. Спіноза, стверджує, що добро – це виключно «модус мислення», який сформувався у людини, коли вона порівнює речі і співвідносить це з собою [9]. Нам ближче абсолютистський підхід І. Канта, який запропонував знаменитий категоричний імператив як спосіб «автономного обґрунтування моралі» [6]. Також важливим є розуміння Г. В. Ф. Гегеля про добро як «абсолютно кінцеву мету світу» [7]. Взагалі в історії філософського знання склалися і багато інші вчення, що виробили власний погляд на природу і зміст добра. Так, гедоністична точка зору виводить поняття добра з насолоди, євдемоністична – з щастя, теорія інтересу – з соціокультурно-психологічного розуміння інтересу. Релятивізм вважає добро незалежним від будь-яких об'єктивних законів або навіть довільним, а інтуїтивізм вважає визначення добра взагалі неможливим. Неопозитивізм взагалі оголошує добро вираженням емоцій людини, а екзистенціалізм – цілком залежним від особистого задуму індивіда.

З нашої точки зору, важливим є гуманістичне розуміння добра як універсальної моральної категорії людства. Виходячи з того, що гуманістична етика на перше місце ставить людину, її унікальність і неповторність, її щастя, потреби та інтереси, ми можемо визначити критерії

добра. Це, перш за все те, що сприяє прояву справжньої людської сутності – саморозкриттю, самореалізації особистості. Тому критерієм добра і умовою, що забезпечує самореалізацію людини, виступає гуманізм як «абсолютна мета буття» [7].

Тобто, добро – це все, що пов'язано з гуманізацією людських відносин: цінність життя, свобода, мир, щастя, любов, повага і увага людини до людини; це – науково-технічний, соціокультурний прогрес. Таким чином, в категорії добра втілюються уявлення суспільства про найбільш позитивне в сфері моралі, про те, що відповідає моральному ідеалу. Як і всі моральні феномени, добро уявляє собою єдність спонукання (мотиву) і результату (дії). Благі спонукання, наміри, що не проявилися в діях, ще не є реальним добром: це добро потенційне. Не є добром і хороший вчинок, що став випадковим результатом зловмисних мотивів. Добрими повинні бути як мета, так і засоби її досягнення. Навіть сама ідея блага, добра мета не може виправдовувати будь-які, особливо аморальні, засоби.

Висновки. Сучасне суспільство розглядається нами як динамічна, соціокультурна суперсистема, що саморозвивається, яка наділена всіма її ознаками: цілісністю, стійкістю, можливістю перетворення, динамікою, опірністю до зовнішніх перешкод, здатністю до саморегуляції. Вважаючи, що історія суспільної системи – це процес її виникнення становлення і зміцнення, можна припустити, що концептом суспільства як суперсистеми, тобто основою можна назвати збереження і розвиток, самореалізацію людства у своїй сукупності, цілісності і спрямованості на гуманізм як основу збереження людства як виду. Таке існування людства можливо тільки за умови визнання свободи особистості, розвитку і застосування творчих здібностей індивідів і соціальних груп, прагненню до гармонії в системі: людина-суспільство-природа-техніка-мораль-добро, при усвідомленні того факту, що кожна зі сфер суспільного життя є повноцінною частиною, забезпечує функціонування суспільства, тому зневага до якого-небудь елементу даної системи призведе до негативних наслідків для всієї системи.

Відповідно до гуманістичної картини світу, добро розуміється нами як найважливіша особиста і суспільна цінність і співвідноситься з прагненням людини до досягнення моральної досконалості. Добро у Номо moralis становить прагнення до гармонійної цілісності як у відносинах між людьми, так і у внутрішньому світі особистості.

Незалежно від епохи, країни, рівня розвитку суспільства і цінностей, які вважаються пріоритетними в цьому суспільстві, чеснота, добро, доброзвичайність завжди будуть одними з найцінніших якостей, що визначають рівень розвитку суспільства.

Дослідження аксіологічного компонента гуманістичної картини світу дозволяє виявити взаємодію творчої особистості в соціокультурному просторі на основі універсальних цінностей, спрямованих на добро як основу існування людського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борінштейн Є.Р. Соціокультурна трансформація моральних універсалій в сучасному суспільстві. Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства. Матеріали VI Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства» (Одеса, 22–23 травня 2025 р.). С. 45–48.
2. Лазарева А.О., Юшкевич Ю.С. Морально-етичні цінності громадянського суспільства: Монографія. Одеса : ВМВ, 2016. 260 с.
3. Тіменик З.І. Ідея взаємодії добра-зла, світла-темряви у контексті різних принципів. (Зі спадщини українських філософів 40-х рр. XIX – 80-х рр. XX ст.). *ГРАНІ: науково-теоретичний альманах*. № 4 (108), 2014. С. 35–40.
4. Aristotle. The Nicomachean Ethics. Publisher: Penguin Classics, 2004. 400 p.
5. Платон. Діалоги. Київ : Основи, 1999. 395 с.
6. Kant Immanuel. Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. 171 p.
7. Гегель, Георг Вільгельм Фрідріх. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. Київ : Юніверс, 2000. 336 с.

8. Moore G. E. Ethics: and “The Nature of Moral Philosophy” (British Moral Philosophers). Clarendon Press, 2005. 224 p.
9. Спіноза Б. Етика. Київ : Андронум, 2020. 210 с.

REFERENCES

1. Borinshtein, Ye.R. (2025). Sotsiokulturna transformatsiia moralnykh universalii v suchasnomu suspilstvi [Sociocultural transformation of moral universals in modern society]. Kontsepty sotsiokulturnoi transformatsii suchasnoho suspilstva. Materialy VI Mizhnarodnoi konferentsii здобувачів вищої освіти і молодих учених “Kontsepty sotsiokulturnoi transformatsii suchasnoho suspilstva” (Odesa, 22–23 travnia 2025 r.). S. 45–48. [in Ukrainian].
2. Lazareva, A.O., & Yushkevych, Yu.S. (2016). Moralno-etychni tsinnosti hromadianskoho suspilstva: Monohrafiia. [Moral and ethical values of civil society: monograph]. Odesa: VMV, 2016. 260 s. [in Ukrainian].
3. Timenyk, Z.I. (2014). Ideia vzaiemodii dobra-zla, svitla-temriavy u konteksti riznykh pryntsyviv. (Zi spadshchyny ukrainskykh filosofiv 40-kh rr. KHIKH- 80-kh rr. KHKH st.). [The idea of the interaction of good and evil, light and darkness in the context of different principles. (From the heritage of Ukrainian philosophers of the 40s of the XIX-80s of the XX century)]. *HRANI: naukovo teoretychnyi almanakh. – FACETS: scientific and theoretical Almanac*, № 4 (108). S. 35–40. [in Ukrainian].
4. Aristotle. (2004). The Nicomachean Ethics. Publisher: Penguin Classics. 400 r.
5. Platon. (1999). Dialohy. [Dialogs]. Kyiv : Osnovy. 395 s. [in Ukrainian].
6. Kant Immanuel. Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. 171 r. [in German].
7. Hehel, Georg Vilhelm Fridrikh. (2000). Osnovy filosofii prava, abo Pryrodne pravo i derzhavoznavstvo. [Fundamentals of the philosophy of law, or natural law and state studies]. Kyiv: Yunivers. 336 s. [in Ukrainian].
8. Moore, G. E. (2005). Ethics: and “The Nature of Moral Philosophy” (British Moral Philosophers). Clarendon Press. 224 r. [In English].
9. Spinoza, B. (2020). Etyka. [Ethics]. Kyiv: Andronum. 210 s. [in Ukrainian].

Madi Halyna Ivanivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Disciplines
Odessa National Maritime University
34, Mechnykova str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4817-4635

GOOD AS A UNIVERSAL PHILOSOPHICAL CATEGORY: THE MEANING OF POSITIVE MORAL AND ETHICAL QUALITIES

The relevance of the study is due to the need for a comprehensive review of the corpus of key concepts of Man, society, society and culture, the unifying part of which is the category “Good”. Especially significant is the study of the complex system of kindness in the humanistic evolution of humanity in the contextual field, combining existential, philosophical, sociological and cultural orientation of the study of the creative personality and its communicative component based on activities in the multicultural aspect, focused on tolerance and benevolence.

The growing interest in the study of man as a creative person has led to the need to study the universal forms of existence of the value system, one of which is the concept of “good”. This paper analyzes the essential foundations of the universal concept of good presented in modern society, which makes it possible to identify the peculiarities of mentality and moral and ethical attitudes of representatives of various sociocultural communities.

The aim of the work is to study provide scientific justification for the formation of positive moral and ethical qualities of a person by means of sociocultural activity based on good as a universal category of human existence. The object of research is the universal concept of “good” in the field

of philosophy. **The subject of this study** is the formation of positive moral and ethical qualities of the individual on the basis of the Universe "good".

The theoretical and methodological foundations of the research. The foundation of the research is the principles of dialectical methodology (the principle of development, the principle of complementarity of opposites, the principle of convergence from the abstract to the concrete, the principle of comprehensive consideration of the subject). Theoretically and methodologically significant for the work were the identified patterns of system development based on the system method and historical, philosophical and socio-cultural approaches.

Research results. The history of the development of philosophical thought of mankind demonstrates how the concept of good consistently passed through metaphysics, theology, moral autonomy and existential essence. In all concepts, good is inseparable from the subject – from his will, knowledge, freedom, choice. Good is assumed as the result of an internal effort, a moral act, an intentional response. This makes good an anthropocentric category based on human life support, the need for its existence as a biosociocultural species.

In the logic of modern life, based on the values of multiculturalism and tolerance, good can only be realized by a creative person who focuses on the ideals of humanism.

Good in modern systemic philosophical knowledge can be reinterpreted as the result of activity. This opens the way to a new worldview, where morality is determined by the order of development of society and is predetermined as a categorical imperative necessary for the functioning of Homo Moralis and the continuation of the existence of humanity as a species.

Key words: kindness, kindness, kindness, Man, creative personality, values, value system, humanism, morality, sociocultural, multiculturalism, tolerance.

Дата надходження статті: 09.10.2025

Дата прийняття статті: 22.10.2025

Опубліковано: 26.12.2025